

Ewelina Morawska

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Zielona dyplomacja jako zewnętrzny wymiar polityki ekologicznej Kazachstanu

Wprowadzenie

Nieodpowiedzialna i ekstensywna polityka gospodarcza Związku Radzieckiego, prowadzona przez 70 lat w Azji Centralnej, wpłynęła negatywnie na środowisko naturalne regionu. Młode państwa powstałe w 1991 roku odziedziczyły nie tylko zrujnowaną gospodarkę, ale także poważne problemy ekologiczne. Prezydent Kazachstanu Nursułtan Nazarbajew w 2012 r. wydał *Strategię Kazachstan-2050*, w której zdefiniował główne kierunki rozwoju państwa, podkreślając proekologiczny aspekt realizowanych reform. Kazachstan do tej pory podjął wiele inicjatyw na rzecz ochrony środowiska o zasięgu międzynarodowym. Między innymi w 2017 r. stolica Kazachstanu Astana była gospodarzem Międzynarodowych Targów EXPO 2017, przeprowadzonych pod hasłem *Future energy*. W 2010 roku podczas Konferencji UNESCAP w Astanie z inicjatywy Kazachstanu zostało z kolei powołane *Green Bridge Partnership Programme 2011–2020*.

Celem artykułu jest przedstawienie głównych założeń zewnętrznego wymiaru polityki ekologicznej Kazachstanu, ze szczególnym naciskiem na sferę „zielonej dyplomacji”. W artykule zostały postawione dwie hipotezy. Po pierwsze, dla Kazachstanu zielona dyplomacja ma instrumentalne znaczenie i jest wykorzystywana jako narzędzie do budowy pozytywnego wizerunku państwa na arenie międzynarodowej. Po drugie, zielona dyplomacja wpływa stymulująco na bezpieczeństwo ekologiczne Kazachstanu.

W artykule została wykorzystana analiza treści raportów, artykułów, oficjalnych dokumentów i badań w celu ukazania skali problemów ekologicznych oraz omówienia polityki ekologicznej czy zielonego wymiaru dyplomacji Kazachstanu. Podjęto

próbę zdefiniowania pojęcia *zielona dyplomacja* oraz jego znaczenia, jako narzędzia do realizacji bezpieczeństwa ekologicznego kraju. W dalszej części artykułu omówiono problemy ekologiczne Kazachstanu, założenia polityki ekologicznej oraz jej międzynarodowy wymiar. Konkluzje zawierają odpowiedź na postawione w artykule hipotezy.

Ewolucja klasycznej dyplomacji i rozwój *zielonej dyplomacji*

W klasycznym rozumieniu dyplomacja to

główne narzędzie realizacji polityki zagranicznej państwa, to [...] zespół różnorodnych metod i środków oraz form organizacji [...] oraz [przyp. aut.] opierająca się na naukowych podstawach i praktycznym doświadczeniu sztuka, umiejętność urzeczywistniania celów i bieżących zadań polityki zagranicznej państw przez upoważnione do tego organy państwowe i instytucje¹.

W dobie globalizacji znacznemu rozszerzeniu uległ zakres podmiotów zaangażowanych w działania dyplomatyczne oraz katalog przedmiotowy kwestii podejmowanych przez współczesną dyplomację. Głównym podmiotem dyplomacji pozostają państwa. Jednak we współczesnym świecie coraz większą rolę w stosunkach międzynarodowych odgrywają organizacje międzynarodowe oraz aktorzy subpaństwowi (miasta i regiony) oraz pozapaństwowi (np. NGO i korporacje transnarodowe). Klasyczna dyplomacja zajmowała się tzw. „wysoką polityką”. Powodem odejścia od niej było zakończenie zimnej wojny, a przede wszystkim zachodzący proces globalizacji. Spowodowało to rozszerzenie katalogu zagadnień o problemy „niskiej polityki”, w tym m.in. o kwestie ekologiczne, które ze względu na swój globalny i wielostronny charakter wymagają szerszego zainteresowania. W rezultacie doszło do wykształcenia się dyplomacji multilateralnej, która podnoszona jest w trakcie konferencji i spotkań organizacji międzynarodowych. Rozszerzeniu uległo również grono odbiorców działań dyplomatycznych. Dyplomacja publiczna skierowana jest także do społeczeństwa i ma służyć kształtowaniu opinii publicznej danego kraju. Celem dyplomacji publicznej jest kreowanie wizerunku oraz pozytywnych postaw wobec państwa. Natomiast realizowana jest ona poprzez wykorzystanie środków komunikacji bezpośredniej i pośredniej².

Operacjonalizacja pojęcia *zielona dyplomacja*

Wzrost zainteresowania problemami ekologicznymi w międzynarodowej dyplomacji pojawił się dopiero w drugiej połowie XX wieku, wraz z organizacją szeregu międzynarodowych konferencji poświęconych problemom degradacji środowiska.

¹ J. Sultor, *Leksykon dyplomacji*, Warszawa 2017, s. 98.

² Szerzej na temat ewolucji współczesnej dyplomacji zob.: B. Surmacz, *Tendencje ewolucji współczesnej dyplomacji*, [w:] *Poziomy analizy stosunków międzynarodowych*, red. E. Haliżak, M. Pietraś, Warszawa 2013, s. 233–253.

Rozwój międzynarodowej współpracy na rzecz ekologii oraz zjawisko globalizacji pozwoliły na wyróżnienie pewnych nowych, proekologicznych elementów w światowej dyplomacji.

Zielona dyplomacja stanowi specyficzną odmianę klasycznej dyplomacji, która dostosowuje się do współczesnych problemów ekologicznych. „Celem zielonej dyplomacji jest harmonizacja interesów państw i każdego człowieka w zakresie ochrony, zachowania i zrównoważonego rozwoju naturalnych warunków życia”³ oraz „rozwój świadomości i promowanie wspólnych interesów w zarządzaniu i ochronie współdzielonego dziedzictwa naturalnego ludzkości”⁴.

W odróżnieniu od klasycznego modelu dyplomacji, w nowym typie istotną rolę odgrywają eksperci, większą uwagę zwraca się na aspekty techniczne, bezpośrednią partycypację społeczeństwa oraz poczucie wspólnej odpowiedzialności⁵. Posiada ona bardziej specjalistyczny i techniczny charakter. Ponadto, oprócz umiejętności niezbędnych do uprawiania zawodu dyplomaty, *zielona dyplomacja* wymaga również podstaw wiedzy z zakresu biologii, ekologii, ekonomii i prawa, zarówno we współpracy dwu-, jak i wielostronnej dotyczącej problemów ekologicznych.

Zielona dyplomacja może być również traktowana jako pokojowa dyplomacja, która dąży do pogodzenia się człowieka z naturą, zgodnie z koncepcją zrównoważonego rozwoju na rzecz przyszłych pokoleń. *Zielona dyplomacja* realizowana jest na wielu poziomach: w życiu społecznym i politycznym, w edukacji, filozofii oraz w ramach współpracy międzynarodowej.

Współpraca ekologiczna na poziomie międzynarodowym może być utrudniona przez fakt, że poruszane kwestie ekologiczne mogą dotyczyć interesu narodowego danego państwa lub stanowić fundament polityki wewnętrznej. Z drugiej jednak strony prawo międzynarodowe może silniej oddziaływać na problemy ekologiczne niż żądania zgłaszane przez społeczność danego państwa. *Zielona dyplomacja* może być realizowana nie tylko na poziomie międzyrządowym, ale również przez organizacje pozarządowe oraz partnerstwa publiczno-prywatne⁶.

Zielona dyplomacja jako narzędzie realizacji bezpieczeństwa ekologicznego państwa

Bezpieczeństwo ekologiczne można rozpatrywać na czterech poziomach. W skali globalnej zwraca się uwagę na konsekwencje: ocieplenie klimatu, powstanie dziury ozonowej i emisję szkodliwych oraz toksycznych związków chemicznych. Na poziomie regionalnym analizy bezpieczeństwa ekologicznego bada się wpływ zanieczyszczeń mórz, rzek transgranicznych oraz zjawisko migracji zwierząt. Skala narodowa i regionalna uwzględnia problemy związane ze zniszczeniami państwowymi i regionalnymi.

³ E. Iftime, *Green Diplomacy – a New Type of International Cooperation (II)*, „Ecoforum” 2014, vol. 3, nr 2(5), s. 119.

⁴ S. Ioan, *Green Diplomacy. The Chance to Mitigate the Effects of the Economic Crisis in the Context of Sustainable Development*, „Procedia – Social and Behavioral Sciences” 2013, vol. 81, s. 225.

⁵ E. Iftime, *op. cit.*, s. 119.

⁶ Szerzej zob. S. Ioan, *op. cit.*, s. 224–228.

Najniższy poziom – rodzinny i jednostkowy – dotyczy zagrożenia dobrobytu i zdrowia poszczególnych osób i rodzin⁷.

Za Markiem Pietrasiem bezpieczeństwo ekologiczne definiuje się jako

taki stan stosunków społecznych, w tym treści, form i sposobów organizacji stosunków międzynarodowych, który nie tylko ogranicza i eliminuje zagrożenia ekologiczne, lecz także promuje pozytywne działania, umożliwiając realizację wartości istotnych dla istnienia i rozwoju narodów i państw⁸.

Definicja ta zwraca uwagę m.in. na konieczność współpracy międzynarodowej na rzecz ochrony środowiska w celu zapewnienia bezpieczeństwa ekologicznego. Transgraniczny charakter ochrony środowiska powoduje, że dany problem ekologiczny nie stanowi zagrożenia tylko dla jednego państwa. Współpraca międzynarodowa umożliwia osiągnięcie celów bezpieczeństwa ekologicznego w krótszym czasie lub przy mniejszym nakładzie środków, niż gdyby działania były podejmowane przez jedno państwo.

Globalne problemy ekologiczne dotyczą całej społeczności międzynarodowej. Przeciwdziałanie zagrożeniom z nich wynikającym wymaga wieloaspektowej współpracy międzynarodowej. Do głównych globalnych wyzwań związanych z degradacją środowiska zalicza się efekt cieplarniany, powiększającą się dziurę ozonową, zmniejszanie powierzchni lasów tropikalnych oraz giniecie gatunków⁹.

Rozwój współpracy międzynarodowej w dziedzinie ochrony środowiska umożliwia wspólne i skoordynowane działanie na rzecz przeciwdziałania zagrożeniom dla zdrowia i życia ludzi, ale może też przyczynić się do umacniania pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego¹⁰.

Problemy ekologiczne Kazachstanu i ich transgraniczny charakter

W latach istnienia Związku Radzieckiego polityka władz w Moskwie względem tego regionu nastawiona była na czerpanie jak największych zysków z eksploatacji zasobów naturalnych, w które szczególnie zasobna była Kazachska SRR. Stanowiła ona zagłębie wydobywcze i przemysłowe. Ekspansywna polityka radziecka nie uwzględniała kosztów ponoszonych przez ludność oraz środowisko. Najbardziej znanymi przykładami rabunkowej polityki Związku Radzieckiego wobec Kazachskiej SRR stał się poligon w Semipałatyńsku i region Morza Aralskiego, które zostały uznane za strefy klęski ekologicznej. Obecne problemy ekologiczne Kazachstanu, będące spuścizną po Związku Radzieckim, stanowią główne wyzwanie dla dalszego rozwoju państwa.

Gospodarka Kazachstanu uzależniona jest od wydobycia i eksportu surowców naturalnych, których wzrost przyczynia się do zanieczyszczenia powietrza. Na terytorium

⁷ Z. Hull, *Bezpieczeństwo ekologiczne (hasło)*, [w:] *Słownik bioetyki, biopolityki i ekofilozofii*, red. M. Ciszek, Warszawa 2008, s. 28.

⁸ M. Pietraś, *Bezpieczeństwo ekologiczne w Europie. Studium Politologiczne*, Lublin 2000, s. 85.

⁹ *Ibidem*, s. 143.

¹⁰ *Ibidem*, s. 86.

Kazachstanu zalega około 20 mld ton odpadów powydobywczych, stanowiących poważne zagrożenie skażenia środowiska naturalnego ze względu na brak odpowiedniego zabezpieczenia. Ponadto w procesie produkcji ropy i gazu w rafineriach dochodzi do emisji ubocznych związków gazu oraz sadzy do atmosfery. Na pogorszenie się stanu powietrza w miastach negatywnie wpływa wzrost liczby samochodów napędzanych paliwem o niskiej jakości¹¹. W Ałmacie około 90% zanieczyszczenia powietrza stanowią spaliny produkowane przez transport samochodowy¹². Kazachstan jest też jednym z największych producentów dwutlenku węgla; w 2016 roku zajmował 25 pozycję na świecie¹³. Aż 85% gazów cieplarnianych¹⁴ emitowanych jest przez przemysł energetyczny bazujący na węglu (zob. tab. nr 1). Do najbardziej zanieczyszczonych miast w Kazachstanie zalicza się Temyrtau, Ridder, Ust-Kamienogorsk, Ałma-Atę, Szymkent, Aktobe i Zyrjanowsk¹⁵.

Tabela 1. Bilans energetyczny Kazachstanu w 2016 roku [w mln toe¹⁶]

	Ropa naftowa	Gaz ziemny	Węgiel	Razem
Produkcja	79,3	17,9	44,1	141,53
Udział w produkcji	56,1%	12,7%	31,2%	100%
Konsumpcja	13,2	12	35,6	60,8
Udział w konsumpcji	21,7%	19,7%	58,6%	100%

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *BP Statistical Review of World Energy June 2017*, <https://www.bp.com/content/dam/bp/en/corporate/pdf/energy-economics/statistical-review-2017/bp-statistical-review-of-world-energy-2017-full-report.pdf> [dostęp: 14.02.2018].

W latach 50. XX wieku podjęto decyzję o przekształceniu ziem Stepu Głodowego w spichlerz dla całego Związku Radzieckiego. Na pustynnych i półpustynnych ziemiach rozwijana była monokultura bawełny. Roślina ta wymaga odpowiednio dużych zasobów wody. W tym celu rozbudowano system irygacyjny, do którego skierowano wodę z dwóch głównych rzek Azji Centralnej – Amu-darii i Syr-darii, będących głównym źródłem wody dla Jeziora Aralskiego. Początkowo zbiory okazywały się pomysłne, głównie dzięki stosowaniu na masową skalę sztucznych nawozów. Jednak już w latach 60. XX wieku okazało się, że projekt był nieefektywny i wywołał katastrofę ekologiczną. Morze zaczęło wysychać, a poziom wód w rzekach znacznie spadł. Obszar wokół Jeziora Aralskiego zaczął pustoszyć, a wyschnięta sól była przenoszona przez wiatr na znaczne odległości. Zasolenie gleb spowodowało spadek produkcji rolnej oraz zmniejszenie powierzchni pól. Ostatecznie Jezioro Aralskie podzieliło się

¹¹ *Экологические проблемы Казахстана и пути их решения*, „Nur.Kz”, 3.11.2017, <https://www.nur.kz/1666860-ekologicheskije-problemy-kazahstana.html> [dostęp: 28.01.2018].

¹² Н.К. Омарова, *Экологическая ситуация в Республике Казахстан*, <http://repository.kstu.kz:8080/xmlui/handle/123456789/3599> [dostęp: 28.01.2017].

¹³ *CO2 Emissions*, Global Carbon Atlas, <http://www.globalcarbonatlas.org/en/CO2-emissions> [dostęp: 28.01.2018].

¹⁴ *Kazakhstan. Climate Facts and Policy*, <http://www.zoinet.org/web/sites/default/files/publications/CC-Kazakhstan-web-2016.pdf> [dostęp: 28.01.2018].

¹⁵ К.К. Толубаева, *Состояние окружающей природной среды в Республике Казахстан*, http://www.rusnauka.com/6_NITSB_2010/Ecologia/59739.doc.htm [dostęp: 28.01.2018].

¹⁶ toe = tona oleju ekwiwalentnego; 1 toe= 10 000 kcal/kg.

na kilka mniejszych zbiorników. Zamarł również przemysł rybołówczy¹⁷. Poziom zasolenia w Jeziorze Aralskim wzrósł czternastokrotnie¹⁸, co spowodowało wymarcie wielu gatunków ryb. Jezioro to jest położone na granicy pomiędzy Kazachstanem i Uzbekistanem, ale tylko władze w Astanie podjęły konkretne działania na rzecz ratowania zbiornika i przywrócenia rybołówstwa w tym regionie¹⁹.

Istnieje zagrożenie, że los Jeziora Aralskiego podzieli Jezioro Bałcharz²⁰, położone we wschodniej części Kazachstanu, tuż przy granicy z Chinami. Drugie największe jezioro Kazachstanu zasilane jest przez rzekę Ili, biorącą swój początek w Państwie Środka. Wysychanie zbiornika spowodowane jest ociepleniem się klimatu oraz rozwojem przemysłu w Kazachstanie i Chinach²¹. Jezioro zanieczyszczane jest przez okoliczny przemysł, w tym zakład produkcji miedzi, składający niebezpieczne odpady niedaleko od brzegu. Od lat 60. XX wieku poziom wody w jeziorze obniżył się o 2 metry, powierzchnia zmniejszyła się o 2 tys. km², a woda stała się mętna²².

Według oficjalnych danych 2/3 obywateli Kazachstanu korzysta z wody niezdatnej do picia. Najgorszy stan wody występuje w rzekach Irtysz, Ili, Ural i jej dopływów: Ilek oraz Syr-darii; nadaje się do spożycia dopiero po wcześniejszym jej przegotowaniu²³.

Morze Kaspijskie traci zdolność do samooczyszczania się²⁴. Według niektórych źródeł w wyniku wycieku oleju do Morza w 2000 roku zginęło 50 tys. fok kaspijskich²⁵. Niedaleko od miasta Koszkar-ata (ang. *Koshkar-Ata*, ros. *Коскар-ата*), leżącego nad Morzem Kaspijskim, składowane są niebezpieczne radioaktywne odpady. Zachodzący proces podnoszenia się poziomu Morza stwarza zagrożenie zalania składowiska²⁶. Do pogorszenia się stanu wód w Morzu Kaspijskim przyczynia się wydobycie ropy naftowej i gazu ziemnego ze złóż Tengiz i Kaszagan. Podczas obróbki wysokosiarkowej ropy, jako produkt uboczny wytwarzana jest siarka²⁷.

Szacuje się, że około 60% powierzchni terytorium Kazachstanu uległa procesom pustynnienia, a blisko 2/3 pastwisk narażonych jest na ten proces²⁸. Poziom degradacji gleb spowodował, że zatraciły one zdolność regeneracji²⁹. Kazachstan jest państwem stepowym. Pomimo niskiego poziomu zalesienia (4,2%) nie są podejmowane

¹⁷ Szerzej zob.: A. Cieślowska, A. Makowska, *Gdzie jest ta woda? Dostęp do wody w kontekście problematyki rozwojowej regionu Azji Centralnej*, Warszawa 2012.

¹⁸ *Экологические проблемы Казахстана...*, *op. cit.*

¹⁹ *Экологические проблемы Аральского моря*, „EcologyProblems”, <http://ecologyproblems.ru/15-ekologicheskie-problemy-aralskogo-morya/> [dostęp: 11.06.2017].

²⁰ *Lake Balkhash: A Future Aral Sea?*, Water Politics Limited, 3.03.2009, <http://www.waterpolitics.com/2009/03/03/lake-balkhash-a-future-aral-sea/> [dostęp: 3.09.2017].

²¹ *Climate Change in Central Asia. A visual synthesis*, Zoï Environment Network, 2009, s. 66, http://www.zoinet.org/web/sites/default/files/publications/CCCA_dec2009_0.pdf [dostęp: 8.09.2017].

²² *Экологические проблемы Казахстана...*, *op. cit.*

²³ K.K. Толубаева, *op. cit.*

²⁴ *Экологические проблемы Казахстана...*, *op. cit.*

²⁵ K.K. Толубаева, *op. cit.*

²⁶ H.K. Омарова, *op. cit.*

²⁷ *Waste and chemicals in Central Asia. A Visual Synthesis*, Zoï Environment Network, 2013, s. 64, http://www.zoinet.org/web/Region_Central_Asia [dostęp: 8.09.2017].

²⁸ K.K. Толубаева, *op. cit.*

²⁹ H.K. Омарова, *op. cit.*

działania na rzecz ochrony lasów, zapobiegania niszczeniu lasów oraz zwalczania kłusownictwa. Wynika to m.in. z braku odpowiedniej ochrony prawnej lasów³⁰.

Pierwsze próby z bronią atomową zostały przeprowadzone na poligonie w Semi-pałatyńsku w 1949 roku. Przez ponad 50 lat dokonano około 500 testów z użyciem broni jądrowej. Poligon został zamknięty w 1991 roku przez prezydenta Nazarbajewa, który wykorzystał chaos w Moskwie wywołany puczem Janajewa³¹. Skażeniu i napromieniowaniu uległ nie tylko poligon, ale też okoliczne tereny. Zarówno próby nuklearne, jak i z bronią biologiczną przeprowadzane były również na poligonach w innych częściach kraju: Kapustin Jar w obwodzie zachodniokazachstańskim, azgurski poligon (ros. *Азгурский полигон*) w obwodzie atyrauskim oraz na Wyspie Odrodzenie położonej na Morzu Aralskim³².

Skala degradacji środowiska przewyższa możliwości władz w Astanie. Dlatego Kazachstan angażuje się w międzynarodowe inicjatywy na rzecz ochrony środowiska. Wiele problemów ekologicznych nie dotyczy tylko Kazachstanu, ale również innych państw Azji Centralnej i regionu Morza Kaspijskiego. Skuteczne zwalczanie skutków degradacji środowiska oraz prewencyjne zapobieganie im możliwe jest jedynie wówczas, gdy zaangażują się wszystkie państwa, których dotyczy dany problem.

Prawne rozwiązania w polityce ekologicznej Kazachstanu

Dokument, który stanowi ramy dla proekologicznej polityki Kazachstanu, został ogłoszony w grudniu 2012 roku przez prezydenta N. Nazarbajewa i nosi tytuł *Strategia Kazachstan – 2050 nowy polityczny kurs powstałego kraju* (ros. *Стратегия «Казakhstan-2050»: новый политический курс состоявшегося государства*). W dokumencie tym zawarto kierunki transformacji gospodarczej Kazachstanu, rozwój odnawialnych źródeł energii (OZE), z których do 2050 roku ma pochodzić 50% produkowanej energii, oraz podjęcie działań na rzecz rozwiązania problemów społecznych i gospodarczych wynikających ze złego stanu środowiska naturalnego³³. Szczegóły przejścia do zielonej energii, rozwoju OZE i założenia „zielonej gospodarki” zostały przedstawione w *Koncepcji przejścia Kazachstanu do „zielonej gospodarki”* (ros. *Концепция по переходу Республики Казахстан к «зеленой экономике»*) z maja 2013 roku. W dokumencie zaznaczono, że Kazachstan zabiega o dołączenie do grona 30. najbardziej rozwiniętych państw świata, przy jednoczesnym minimalizowaniu kosztów ponoszonych przez środowisko i degradacji zasobów naturalnych³⁴.

³⁰ K.K. Толубаева, *op. cit.*

³¹ G.C. Capisani, *Nowe Państwa Azji Środkowej*, Warszawa 2004, s. 48.

³² K.K. Толубаева, *op. cit.*

³³ Pełen tekst strategii zob.: *Strategia Kazachstan – 2050” nowy polityczny kurs powstałego kraju* (*«Стратегия «Казakhstan-2050»: новый политический курс состоявшегося государства»*), http://www.akorda.kz/ru/events/astana_kazakhstan/participation_in_events/poslanie-prezidenta-respubliki-kazakhstan-lidera-nacii-nursultana-nazarbaeva-narodu-kazakhstan-strategiya-kazakhstan-2050-novyi-politicheskii- [dostęp: 26.08.2017].

³⁴ Pełen tekst Koncepcji zob.: Rozporządzenie Prezydenta Kazachstanu z dn. 30.05.2013 roku *O Koncepcji przejścia Kazachstanu do „zielonej gospodarki”* (*Указ Президента Республики Казахстан от*

Innymi ważnymi dokumentami są: Kodeks ekologiczny z 2007 roku, który zawiera zasady zrównoważonego rozwoju Kazachstanu³⁵, oraz Ustawa z 2009 roku o wsparciu wykorzystywania OZE³⁶.

W latach 90. XX wieku poziom emisji gazów cieplarnianych spadł z powodu kryzysu w całym regionie, będącego konsekwencją rozpadu ZSRR, upadku przemysłu i spadku zapotrzebowania na energię. Od 2001 roku nastąpiło ożywienie gospodarki Kazachstanu z powodu rozwoju przemysłu wydobywczego, co przełożyło się na wzrost emisji gazów cieplarnianych do poziomu zbliżonego z początku lat 90. XX wieku. Innym powodem jest używanie w przemyśle i rolnictwie przestarzałego oraz energochłonnego sprzętu, na którego wymianę brak środków. W 2007 roku został przyjęty Kodeks ekologiczny Kazachstanu, który zakłada wprowadzenie do 2018 roku zasad handlu emisjami oraz kontyngenty dla poszczególnych branż³⁷. Głównym narzędziem zwalczania emisji gazów cieplarnianych jest wprowadzony w 2013 roku system handlu emisjami³⁸.

W 2016 roku z OZE pozyskano w Kazachstanie zaledwie 1% energii. Opracowane dokumenty na rzecz rozwoju gospodarki proekologicznej okazują się niewystarczające. Przemysł energetyczny bazuje na paliwach kopalnianych, z których pochodzi 79% energii³⁹. Rozwój sektora OZE, pomimo przyjęcia wielu dokumentów proekologicznych, natrafia na liczne trudności. Zwraca się uwagę na brak ram prawnych oraz odpowiednich regulacji. Do inwestowania w nowe technologie zniechęcają również przestarzałe sieci przesyłu, silne przywiązanie do przemysłu energetycznego opartego na tradycyjnych źródłach, brak wsparcia państwa dla działań R&D, niskie ceny energii oraz świadomość społeczna. Ponadto Kazachstan przez zagranicznych inwestorów postrzegany jest jako państwo politycznie niestabilne, o dużym ryzyku inwestycyjnym ze względu na brak jasnych reguł gry⁴⁰.

---

30 мая 2013 года «О Концепции по переходу Республики Казахстан к «зеленой экономике»», https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31399596 [dostęp: 26.08.2017].

³⁵ Pełen tekst Kodeksu zob.: *Kodeks ekologiczny Kazachstanu z dn. 9.01.2007 r. (Кодекс Республики Казахстан от 9 января 2007 года «Экологический кодекс Республики Казахстан»)*, http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30085593 [dostęp: 27.06.2017].

³⁶ Pełen tekst ustawy zob. *Ustawa z 4 lipca 2009 roku o wsparciu wykorzystywania odnawialnych źródeł energii (Закон Республики Казахстан от 4 июля 2009 года № 165-IV «О поддержке использования возобновляемых источников энергии»)*, https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30445263#pos=1;-217 [dostęp: 26.08.2017].

³⁷ S. Smagulova, J. Adil, A. Tanzharikova, A. Imashev, *The Economic Impact of the Energy and Agricultural Complex on Greenhouse Gas Emissions in Kazakhstan*, „International Journal of Energy Economics and Policy” 2017, vol. 7, nr 4, s. 252–259.

³⁸ L. Nugumanova, *Analysis of Environmental Policy in Kazakhstan*, „EcoMod”, 4.07.2016, <https://econpapers.repec.org/paper/ekd009007/9175.htm> [dostęp: 29.01.2018].

³⁹ *В Казахстане растет доля возобновляемых источников энергии в секторе энергетики*, mk.ru, <http://mk-kz.kz/articles/2017/04/03/v-kazakhstane-rastet-dolya-vozobnovlyаемых-источников-энергии.html> [dostęp: 27.05.2017].

⁴⁰ D. Aben, *Renewable Energy as a Potential Driver of Kazakhstan's Growth*, Eurasian Research Institute, 15.07.2017, <http://eurasian-research.org/en/research/comments/economy/renewable-energy-potential-driver-kazakhstan%E2%80%99s-growth> [dostęp: 29.01.2018].

Aktywność Kazachstanu na arenie międzynarodowej i regionalnej na rzecz ochrony środowiska

Prezydent Kazachstanu podejmuje szereg działań w celu umacniania pozycji kraju i budowy pozycji lidera oraz istotnego gracza w polityce światowej. Kazachstan chce być pomostem pomiędzy Zachodem a Wschodem. Ten plan próbuje realizować m.in. poprzez chęć odgrywania roli arbitra w konflikcie rosyjsko-ukraińskim czy uczestnictwo w rozmowach pokojowych dotyczących Syrii⁴¹.

Koncepcja *Green economy* stanowi nie tylko istotny element polityki wewnętrznej władz Kazachstanu, ale również polityki zagranicznej, który ma pomóc w budowaniu wizerunku nowoczesnego i stabilnego państwa. Ochrona środowiska ma stanowić nową płaszczyznę współpracy, którą władze w Astanie próbują wykorzystać do umacniania pozycji kraju na arenie międzynarodowej.

Według danych Sądu Najwyższego Kazachstanu, kraj do 2014 roku podpisał lub ratyfikował 30 konwencji i porozumień dotyczących ochrony środowiska⁴², m.in.: Konwencję z Rio de Janeiro z 1992 roku, Konwencję Bazylejską o kontroli transgranicznego przemieszczania i usuwania odpadów niebezpiecznych z 1992 roku, Konwencję Sztokholmską w sprawie trwałych zanieczyszczeń organicznych z 2001 roku, Konwencję Rotterdamską w sprawie procedury zgody po uprzednim poinformowaniu w międzynarodowym handlu niektórymi niebezpiecznymi substancjami chemicznymi i pestycydami z 1998 roku, Konwencję Wiedeńską o ochronie warstwy ozonowej z 1985 roku, Konwencję Genewską w sprawie transgranicznego zanieczyszczenia powietrza na dalekie odległości z 1979 roku.

Kazachstan przystąpił do Protokołu z Kioto w 2009 roku. W 2012 roku zobowiązał się do redukcji emisji dwutlenku węgla do 95% wartości z 1990 roku, proces ten ma się dokonać w drugim okresie redukcji, tj. w latach 2013–2020. Jednak zobowiązanie nie jest wiążące, ponieważ Kazachstan do tej pory nie ratyfikował tzw. poprawki dauhaiskiej ws. redukcji emisji CO₂⁴³.

W 2015 roku odbyła się Konferencja Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, na której przyjęto porozumienie zakładające utrzymanie wzrostu średniej temperatury światowej poniżej 2°C do 2100 roku. Aby nabrało ono mocy wiążącej, musi być ratyfikowane przez minimum 55 państw wywarzających 55% globalnych zanieczyszczeń. W 2017 roku z porozumień paryskich wycofało się USA – jeden z największych producentów zanieczyszczeń⁴⁴. Kazachstan podpisał porozumienia paryskie w sierpniu 2016 roku.

⁴¹ R. Szoszyn, *Donald Trump próbuje skłócić sojuszników Kremla*, „Rzeczpospolita”, 22.01.2018, <http://www.rp.pl/Dyplomacja/180129831-Donald-Trump-probuje-sklocic-sojuszniow-Kremla.html> [dostęp: 30.01.2018].

⁴² *List of international agreements*, Supreme Court of the Republic of Kazakhstan, <http://sud.gov.kz/eng/content/list-international-agreements> [dostęp: 30.01.2018].

⁴³ *Kazachstan*, Climate Action Tracker, <http://climateactiontracker.org/countries/kazakhstan.html> [dostęp: 30.01.2018].

⁴⁴ P. Ciszak, *Ameryka odrzuca paryskie porozumienie klimatyczne. Trump stawia USA w jednym szeregu z Syrią i Nikaragwą*, Money.pl, 1.06.2017, <https://www.money.pl/gospodarka/unia-europejska/wiadomosci/artukul/paryskie-porozumienie-klimatyczne-usa-trump,18,0,2328594.html> [dostęp: 30.01.2018].

Kazachstan nie tylko jest stroną międzynarodowych porozumień na rzecz ochrony środowiska, ale również pomysłodawcą różnych projektów. W 2010 roku, na posiedzeniu VI Konferencji Ministerialnej UNESCAP ds. Środowiska i rozwoju w Azji i Pacyfiku, Kazachstan przedstawił inicjatywę powołania Programu Partnerskiego *Green Bridge*, przyjętego rok później na 7. Konferencji Paneuropejskiej UNECE *Środowisko dla Europy*. Oba szczyty odbyły się w Astanie. Program ma stanowić „pomost pomiędzy Europą a Azją i Pacyfikiem, biznesem a środowiskiem, krajami rozwiniętymi a rozwijającymi się, nauką a praktyką, wzrostem gospodarczym a ochroną naturalnych zasobów, własnością intelektualną a ogólnym dostępem do niej”⁴⁵. Nadrzędnym celem jest „rozwój współpracy regionalnej, międzyregionalnej i międzysektorowej oraz stworzenie warunków do implementacji «zielonych» zasad gospodarki w Europie Azji i na Pacyfiku”⁴⁶. *Green Bridge* ma umożliwić rozwój zielonych inwestycji, modernizację gospodarki, transfer technologii z krajów rozwiniętych do krajów rozwijających się, stwarzanie warunków dla powstania nowych miejsc pracy. *Green Bridge* stanowi

mechanizm uwrażliwiania na problemy środowiskowe gospodarki poprzez rozwój nowych i długoterminowych obszarów zielonego biznesu i reform polityki krajowej i międzynarodowej dla tworzenie prawnych, ekonomicznych i instytucjonalnych warunków w celu zastąpienia istniejącej gospodarki zieloną gospodarką⁴⁷.

W ramach Partnerstwa od 2013 roku w Astanie odbywają się międzynarodowe konferencje *Green Bridge*, w których uczestniczą przedstawiciele nauki, biznesu i polityki. Ostatnie spotkanie odbyło się tam w 2017 roku, w ramach wystawy EXPO⁴⁸.

W 2017 roku w Astanie odbyła się międzynarodowa wystawa EXPO 2017, której hasło brzmiało „Future Energy”. Według oficjalnych informacji koszt organizacji wydarzenia wyniósł 3 mld dolarów, a targi odwiedziło ponad 3 mln osób⁴⁹. Wystawa stanowiła ważny element polityki prezydenta Kazachstanu, a jej organizacja została zapisana w Strategii „Kazachstan 2050”, jako wydarzenie, które umożliwi „przejście na ścieżkę zielonego rozwoju”⁵⁰. Wydarzeniu towarzyszyło kilka incydentów wizerunkowych. W „Foreign Policy” opublikowany został artykuł zwracający uwagę na fakt, że na imprezie, która kosztowała 5 mld USD, brakuje odwiedzających. Reakcją Kazachstanu było zablokowanie dostępu on-line do artykułu oraz zarzut, że autor nie był w Kazachstanie⁵¹. Mała popularność wydarzenia wynikała bowiem z faktu,

⁴⁵ *Astana Green Bridge Initiative*, UN Partnerships for SDGs, <https://sustainabledevelopment.un.org/partnership/?p=2029> [dostęp: 30.01.2018].

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Green Bridge Partnership Programme 2011–2020*, UN Partnerships for SDGs, <https://sustainabledevelopment.un.org/partnership/?p=2237> [dostęp: 30.01.2018].

⁴⁸ *Green Bridge Initiative*, <http://gbpp.org/> [dostęp: 31.01.2018].

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ Pełen tekst strategii zob.: *Strategia Kazachstan – 2050...*, *op. cit.*

⁵¹ С. Байжанов, *Циркуежал. О бомжах, бюджетниках, «иностранцах» и других героях казахстанского ЭКСПО*, FerganaNews, 13.09.2017, <http://www.fergananews.com/articles/9552> [dostęp: 1.02.2018].

iz wystawy EXPO są wydarzeniami specjalistycznymi, odbywającymi się pomiędzy najważniejszymi wydarzeniami branżowymi⁵².

Kazachstan próbuje zainteresować swoimi problemami ekologicznymi również międzynarodową opinię publiczną. W grudniu 2017 roku, z inicjatywy Kazachstanu, Zgromadzenie Ogólne ONZ jednogłośnie przyjęło rezolucję o międzynarodowej współpracy na rzecz ponownego zasiedlenia, odbudowy środowiska naturalnego i rozwoju gospodarczego semipałatyńskiego regionu. Pierwsza rezolucja ONZ dotycząca poligonu w Semipałatyńsku została przyjęta w 1997 roku⁵³. Rok wcześniej, na szczycie bezpieczeństwa nuklearnego w Waszyngtonie, prezydent Nazarbajew zaprezentował manifest „Świat. XXI wiek” (ros. *Манифест «Мир. XXI век»*), w którym przedstawił świat bez wojen oraz wezwał do budowy świata bez broni nuklearnej. Kazachstan był również pomysłodawcą i współautorem *Powszechnej deklaracji o budowaniu świata wolnego od broni jądrowej*, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w 2015 roku⁵⁴.

Z problemami ekologicznymi zmagają się wszystkie państwa Azji Centralnej. Dlatego Kazachstan próbuje integrować regionalne inicjatywy na rzecz ochrony środowiska⁵⁵. W 1997 roku pięć państw Azji Centralnej podpisało deklarację z Ałmaty, która ustanowiła rok 1998 – „Rokiem Ochrony Środowiska w regionie Azji Centralnej”, pod egidą ONZ. W przyjętym dokumencie zwrócono uwagę na potrzebę budowy strefy bezatomowej w regionie, klęskę Morza Aralskiego oraz obszaru wokół poligonu w Semipałatyńsku⁵⁶.

Kazachstan uczestniczy w Caspian Environmental Programme ustanowionym przez ONZ i Bank Światowy w 1999 roku. Jego celem jest promowanie zrównoważonego rozwoju i racjonalnego wykorzystania środowiska naturalnego w regionie Morza Kaspijskiego. Państwa uczestniczące w Programie w 2003 roku podpisały Konwencję Teherańską dotyczącą ochrony Morza Kaspijskiego⁵⁷.

Podsumowanie

Zielona dyplomacja stanowi ważny element polityki zagranicznej Kazachstanu. Będąc odmianą klasycznej dyplomacji, koncentruje się na rozwoju bilateralnej

⁵² С. Байжанов, *Казakhstan: ЭКСПО как национальная идея – затратная и нерациональная*, FerganaNews, 27.03.2017, <http://www.fergananews.com/articles/9342> [dostęp: 1.02.2018].

⁵³ *Генеральная Ассамблея ООН единогласно приняла резолюцию по Семипалатинскому полигону*, Министерство иностранных дел Республики Казахстан, 23.12.2017, <http://mfa.gov.kz/ru/paris/content-view/generalnaa-assamblea-oon-edinoglasno-prinala-rezoluciu-po-semipalatinskому-poligону> [dostęp: 1.02.2018].

⁵⁴ А. Жанузаков, *Резолюция по Семипалатинскому полигону одобрена комитетом ООН*, 365info.kz, 21.11.2017, <https://365info.kz/2017/11/rezolyutsiya-po-semipalatinskому-poligону-odobrena-komitetom-oon> [dostęp: 1.02.2018].

⁵⁵ W tej części artykułu omówione zostały wybrane regionalne projekty, w których uczestniczy Kazachstan.

⁵⁶ *General and Complete Disarmament Effects of Atomic Radiation Sustainable Development and International Economic Cooperation Environment and Sustainable Development Operational Activities for Development United Nations Decade of International Law*, United Nations, <http://www.un.org/documents/ga/docs/52/plenary/a52-112.htm> [dostęp: 1.02.2018].

⁵⁷ *The Tehran Convention*, UNEP, <http://web.unep.org/regionalseas/caspian-sea> [dostęp: 1.02.2017].

i multilateralnej współpracy w dziedzinie ochrony środowiska na poziomie regionalnym oraz globalnym. Skala degradacji środowiska i związane z tym realne zagrożenie katastrofą ekologiczną powodują, że bezpieczeństwo ekologiczne stanowi istotny element bezpieczeństwa narodowego Kazachstanu oraz priorytet działań dla władz państwa⁵⁸.

Degradacja środowiska Kazachstanu pozostaje jednym z głównych zagrożeń dla dalszego rozwoju gospodarczego i społecznego. Z jednej strony proekologiczne ustawodawstwo oraz podejmowane projekty oraz inicjatywy na forum międzynarodowym świadczą o dostrzeganiu przez władze w Astanie problemu. Z drugiej jednak strony dostrzega się przywiązanie do konwencjonalnych źródeł energii. Przemysł bazuje na tradycyjnych surowcach energetycznych, dominuje przestarzała infrastruktura oraz brak zaplecza dla innowacyjnych projektów, co sprawia że efekty proekologicznej polityki nie są zbyt znaczące.

Władze w Astanie dążą do budowy pozycji lidera w Azji Centralnej, umacniania pozycji w regionie postsowieckim oraz uznania za ważnego aktora w stosunkach międzynarodowych. Kazachstan chce być postrzegany jako nowoczesne, stabilne państwo. Dlatego też prezydent Nursułtan Nazarbajew próbuje kreować wizerunek państwa, dla którego problemy ekologiczne oraz rozwój technologii przyjaznych środowisku mają istotne znaczenie. Skądinąd jednak należy zauważyć, że Kazachstan angażuje się w projekty oraz ratyfikuje konwencje i umowy międzynarodowe dotyczące ochrony środowiska, nie dotykające bezpośrednio przemysłu opartego na surowcach, będącego źródłem zagrożeń ekologicznych.

Zielona dyplomacja jako zewnętrzny wymiar polityki ekologicznej Kazachstanu

Streszczenie

W artykule podjęto próbę zdefiniowania pojęcia „zielona dyplomacja”. Omówione zostały problemy ekologiczne Kazachstanu, ich transgraniczny charakter oraz wewnętrzny i zewnętrzny wymiar realizowanej polityki ekologicznej. Celem artykułu jest ukazanie znaczenia zielonej dyplomacji z polityce zagranicznej Kazachstanu. W artykule przyjęto dwie hipotezy. Po pierwsze, dla Kazachstanu zielona dyplomacja ma instrumentalne znaczenie i jest wykorzystywana jako narzędzie budowy pozytywnego wizerunku państwa na arenie międzynarodowej. Po drugie, zielona dyplomacja wpływa również stymulująco na bezpieczeństwo ekologiczne Kazachstanu.

Słowa kluczowe: zielona dyplomacja, polityka ekologiczna, Kazachstan, degradacja środowiska, zanieczyszczenia transgraniczne

Green diplomacy – the external dimension of the ecological policy of Kazakhstan

Abstract

In this article, the author attempts to define the term *green diplomacy*. In the research paper several issues are being discussed, mainly ecological problems in Kazakhstan, their transboundary nature as well as the internal and external dimensions of realising the

⁵⁸ H.K. Омарова, *op. cit.*

ecological policy. The main goal of this article is presenting the importance of *green diplomacy* in foreign policy of Kazakhstan. In the article two hypotheses are being adopted. Firstly, *green diplomacy* is used by Kazakh authorities instrumentally in order to build the country's positive image on the international scene. Secondly, *green diplomacy* is also an important factor in the process of strengthening ecological security of Kazakhstan.

Key words: green diplomacy, ecology policy, Kazakhstan, environmental degradation, transboundary contributions

«Зеленая дипломатия», как внешний аспект экологической политики Казахстана

Резюме

В статье предпринята попытка определения понятия «зеленая дипломатия». Обсуждены экологические проблемы Казахстана и их трансграничный характер, внутренние и внешние способы ведения экологической политики. Целью статьи является указать место «зеленой дипломатии» во внешней политике Казахстана. В статье выдвинуто две гипотезы. Во-первых, для Казахстана «зеленая дипломатия» имеет инструментальное значение и используется в качестве инструмента создания позитивного имиджа государства на международной арене. Во-вторых, «зеленая дипломатия» имеет стимулирующее воздействие на экологическую безопасность Казахстана.

Ключевые слова: «зеленая дипломатия», экологическая политика, Казахстан, деградация окружающей среды, трансграничное загрязнение